

достоинства и чести в марксистской этике: Автореф. дис.... канд. филос. наук. М., 1964. 10. Розин Н.Н. Об оскорблении чести. Томск, 1907. 11. Пионтковский А.А. Преступления против личности. М., 1938. 12. Сугачёв Л.И. Ответственность за оскорбление по советскому уголовному праву: Автореф. дисс. ... канд юрид. наук. Х., 1955. 13. Цанава М.А. Уголовная ответственность за преступления против чести и достоинства граждан по советскому уголовному праву: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1990.

Надійшла до редколегії 13.01.04

А.О. ЛЮБОВИЧ

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Загальновизнано, що соціальним призначенням правових норм виступає регулювання поведінки учасників суспільних відносин, правова регламентація їх діяльності. Регламентуючи поведінку учасників суспільних відносин, норми права вказують, при яких умовах і суб'єктами яких правовідносин вони можуть бути. Відповідно, вони конкретизують поведінку суб'єктів правовідносин, які самі по собі в значній мірі визначають динаміку останніх. При цьому правове регулювання буде настільки ефективнішим, наскільки оптимальніше визначені варіанти поведінки учасників суспільних відносин [1, с.3]. Тільки дії суб'єктів права можуть призвести до виникнення правових відносин і належної їх реалізації, поза їх діями (взаємодією) всі юридичні явища по суті втрачають соціальний зміст [2, с.276]. Не викликає сумнівів, що питання, які стосуються суб'єктів тих або інших правовідносин, виступають провідними у будь-якій з галузей права. Не є винятком в цьому плані і сфера адміністративного процесу.

У галузевих юридичних науках і безпосередньо в адміністративному праві визначенню суб'єктів відповідних правовідносин також приділялась значна увага, окрім того базова їх класифікація на індивідуальні і колективні покладена в основу їх більш детального поділу. Серед перших спроб систематизації суб'єктів адміністративно-правових відносин слід виділити дисертаційне дослідження Ц.Я. Ямпольської «Суб'єкти радянського адміністративного права», в якій виділялись три групи суб'єктів: по-перше, органи держави і їх агенти, по-друге, громадські організації і їх органи; по-третє – громадяни [3, с.10]. О.М. Якуба, виділяючи осіб та організації як суб'єктів адміністративного права, фактично дала їх більш детальну класифікацію, вказавши, що до перших належать громадяни, особи без громадянства, іноземці і державні службовці, а до другої – державні органи, громадські організації, внутрішні частини апарату державного управління, підприємства, установи [4, с.53]. Практично ідентичну позицію висловлював Г.І. Петров, однак при цьому він відносив державних службовців до другої групи суб'єктів [5, с.46]. Ю.М. Козлов серед суб'єктів адміністративно-правових відносин виділяв громадян і органи державного управління, державних службовців, громадські організації [6, с.117]. На думку В.М. Манохіна, Ю.С. Адушкіна, З.А. Багіщаєва, до суб'єктів адміністративного права належать фізичні особи та організації. У свою чергу, до першої групи

автори відносять: а) особу; б) громадян держави; в) іноземних громадян; г) осіб без громадянства. Другу групу складають державні організації – державні органи, державні підприємства, державні установи і організації, недержавні – об'єднання, кооперативи, приватні, змішані та інші організації. Зазначається також, що виокремлення особи як самостійного елемента обумовлено ідентичністю данного поняття поняттю «людина» [7, с.45–46]. Вважаємо за необхідне зазначити, що такого роду виділення є недоцільним, оскільки наведені поняття не є тотожними, на що справедливо зверталася увага в літературі [8, с.75–79]. На наш погляд, характеристика індивідуальних суб'єктів в достатній мірі охоплюється категоріями громадян, іноземних громадян та осіб без громадянства.

Слід вказати на досить плідні розробки питань, пов'язаних з суб'єктами адміністративного права та процесу в українській юридичній літературі. Зокрема, щодо суб'єктів адміністративно-деліктних відносин Л.В. Коваль в якості ознаки, що визначає місце суб'єктів у такого роду відносинах, виділяє особисту або службову юридичну зацікавленість у вирішенні справи та здатність своєю поведінкою впливати на розвиток правовідносин. З урахуванням цього визначається два види осіб, які беруть участь у відносинах адміністративної відповідальності – по-перше, це обов'язкові суб'єкти, а по-друге, це факультативні, тобто всі інші, що не відповідають зазначеним ознакам особи, чії процесуальні дії слугують лише засобом доведення, та особи, що має юридичну зацікавленість у справі [9, с.111].

Змістовний аналіз в літературі отримали питання, що стосуються співвідношення понять «суб'єкт адміністративного процесу» та «учасник адміністративного процесу». Відзначаючи підпорядкованість останнього поняття по відношенню до першого, М.М. Тищенко визначає учасників адміністративного процесу як громадян, інших осіб, колективи громадян або організації в особі їх представників, що наділені правами сприяти здійсненню адміністративного процесу. Відповідно поняття «суб'єкти процесу» є більш широким і включає в себе як учасників процесу, так і лідируючих суб'єктів процесу, діючих з метою ведення процесу і здатних на державно-владній основі прийняти рішення у справі [10, с.25–29].

Очевидно, що однією з найважливіших категорій, що визначає місце та роль конкретних суб'єктів у структурі адміністративно-процесуальної діяльності, виступає категорія інтересу.

У свій час провідні вчені-правознавці Н.М. Коркунов та Г.Ф. Шершеневич відзначали, що головна задача права полягає в розмежуванні різних, переплетених між собою людських інтересів [11, с.7], а саме право існує, оскільки існує боротьба інтересів [12, с.83]. На думку В.Я. Тація, інтерес представляє собою об'єктивно існуючий соціальний феномен, виникнення якого пояснюється функціонуванням суспільних відносин, не складову частину самої структури суспільних відносин, а в певній мірі самостійне явище [13, с.75].

Таким чином, однією з найважливіших задач процесуального права виступає належне процедурне забезпечення реалізації відповідних законних інтересів всіх без винятку суб'єктів процесуальної діяльності.

Важливе місце у системі суб'єктів адміністративного процесу займає прокурор.

З цих позицій уявляється важливим розуміння питання про те, чи виступає прокурор суб'єктом адміністративно-процесуальної діяльності, що має певний інтерес у справі, і яка природа цього інтересу?

Однією з функцій прокуратури Конституція України закріпила представництво інтересів громадян і держави в суді у випадках, передбачених законом (ст.121 Конституції України). Розвиваючи це положення, Закон України «Про прокуратуру» в статті 361 закріплює, що підставою представництва в суді інтересів громадянина є його неможливість внаслідок фізичного або матеріального стану або з інших поважних причин самостійно захищати свої порушені права або реалізовувати процесуальні повноваження, а інтересів держави – наявність порушень або загрози порушення економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних і юридичних осіб, що здійснюються у відносинах між ними або з державою. Вказані норми прямо співвідносять діяльність прокурора з захистом і охороною державних інтересів. З реалізацією державних інтересів пов'язано здійснення інших функцій прокуратури. Що ж собою представляють державні інтереси? Перш за все відзначимо, що держава, будучи суб'єктом права, сама безпосередньо у правовідносинах участі не бере, вступаючи у них лише опосередковано через свої органи [14, с.94].

Так само і держава є формальним джерелом державного інтересу, а його безпосередніми носіями виступають різноманітні державні органи і їх представники, що втілюють в життя, реалізують вказані інтереси. Поняття державного інтересу до теперішнього часу свого чіткого законодавчого закріплення не отримало. Ця обставина в значній мірі ускладнює правозастосовчу практику, у тому числі і діяльність прокурора щодо нагляду. Нам уявляється, що основою підходу щодо визначення поняття державного інтересу має слугувати розуміння їх сфери в якості різноманітних суспільних відносин, які складаються в державі і охороняються законом [15].

Не викликає сумнівів, що державні інтереси не є щось невизначене і мінливе в залежності від бачення тих чи інших представників держави, їх суб'єктивних поглядів. Інтереси держави відображають і закріплюються у відповідних настановах держави і захищаються за допомогою настанов. А оскільки держава відповідає за забезпечення законності у всіх сферах життя суспільства, то всі ці сфери входять у зону державних інтересів.

З урахуванням викладеного уявляється вірним наступним чином визначити поняття державного інтересу. Державний інтерес – це чітке, неухильне дотримання настанов держави, що отримали своє закріплення у відповідних нормативно-правових актах, які опосередковують усі сфери життєдіяльності держави і суспільства та її взаємовідносини з суб'єктами міжнародного та національного права для досягнення цілей міжнародної і внутрішньої державної політики. При цьому відзначимо, що корегування державних інтересів можливе тільки шляхом внесення відповідних змін і

доповнень у діючі нормативно-правові акти, які самі по собі є формою вираження і закріплення інтересів держави.

Логічним продовженням питання про природу інтересу прокурора в адміністративному процесі є питання про те, чиї інтереси представляє прокурор, коли виступає як представник окремого громадянина. Думається, що тут немає суперечності. Виходячи з положень ст.3 Конституції України, яка визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а також те, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а сама держава відповідає перед людиною за свою діяльність, інтерес прокурора в цій ситуації також слід визнати як державний.

Насамкінець зауважимо, що відображення державного інтересу прокурора в адміністративному процесі може деталізуватися, трансформуючись в конкретний юридичний інтерес, який, у свою чергу, пов'язаний з необхідністю відновлення правового балансу у відповідній життєвій ситуації. У сучасних умовах кожний громадянин все чіткіше розуміє, що сутність та життєвість його прав і свобод не стільки в їх декларативному проголошенні, скільки в тому, як забезпечується їх реалізація, які гарантії надає держава і її органи для їх послідовної та всебічної реалізації [16, с.32]. Саме тому, реалізуючи інтерес держави, діяльність прокурора виступає такого роду гарантією, дієвість якої підтверджується багаторічною практикою.

Список літератури: 1. Миронов О.О. Субъекты советского государственного права. Саратов, 1975. 2. Общая теория государства и права. Академический курс 2-х томах. Под. ред. проф. М.Н. Марченко. Т. 2. М., 1998. 3. Ямпольская Ц.А. Субъекты советского административного права. Автореф... дис... д-ра юрид. наук. М., 1958. 4. Якуба О.М. Советское административное право. К., 1975. 5. Петров Г.И. Советские административно-правовые отношения. Л., 1972. 6. Государственное управление и административное право. М., 1978. 7. Российское административное право. М., 1996. 8. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов, 1972. 9. Коваль П.В. Административно-деликтные отношения. К., 1979. 10. Тищенко Н.М. Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования. Х., 1998. 11. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Изд. 8-е. Спб. 1908. 12. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. М., 1911. 13. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Х., 1988. 14. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. М., 1950. 15. Вернидубов И.В., Сапунков В.И. Чиї інтереси захищає прокурор // Голос України. 1998. 9 июня. 16. Мурашин Г.О. Захист прав громадян прокуратурою // Правова держава. Вид. 9. Інститут держави і права НАН України ім. В.М. Корещького. К. 1998.

Надійшла до редколегії 05.02.04

Л.Г. Бордюгов

ОБ'ЄКТИ СУДОВОЇ ГРНІЧОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Основною процесуальною формою використання спеціальних знань при розслідуванні і судовому розгляді кримінальних і цивільних справ, пов'язаних з техногенними аваріями, порушеннями правил техніки безпеки й